

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
BOSNA I HERCEGOVINA | MAKEDONIJA | ALBANIJA

MASOVNI ODLAZAK MLADIH IZ BIH: POTRAGA ZA POSLOM ILI BIJEG OD STVARNOSTI?

Sarajevo, juli 2017.

SADRŽAJ

LISTA GRAFIKONA	2
IZVRŠNI SAŽETAK	2
UVOD	3
U KOJOJ MJERI MLADI ODLAZE IZ BIH?	5
ZAŠTO MLADI ODLAZE IZ BIH?	12
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	14
REFERENCE	16

LISTA GRAFIKONA

Grafikon 1: Razlozi zbog kojih biste napustili BiH?	9
Grafikon 2: Da li ste pokrenuli proceduru za odlazak iz BiH?	11
Grafikon 3: Koliko dugo tražite posao u BiH?	12
Grafikon 4: Koliko dugo tražite posao u inozemstvu?	12
Grafikon 5: U koju zemlju planirate da idete?	13
Grafikon 6: Da li ste svojim angažmanom pokušali utjecati na poboljšanje situacije u BiH?	14
Grafikon 7: Da li učestvujete u izbornom procesu u BiH?	14
Grafikon 8: Ukoliko ne glasate redovno, navedite koji su to razlozi:	15

IZVRŠNI SAŽETAK

Studija „Masovni odlazak mladih iz BiH: potraga za poslom ili bijeg od stvarnosti?“ je nastala saradnjom Centra za izborne studije (CIS) i Fondacije „Heinrich Böll“ u cilju aktualiziranja i definiranja problema masovnog odlaska mladih ljudi iz Bosne i Hercegovine, pokušavajući otkriti stvarne razloge i uzroke odlaska mladih ljudi u potrazi za boljim i sigurnijim životom.

Za izradu studije korišteno je nekoliko metoda, među kojima i anonimna anketa na uzorku od 140 ispitanika/ca koji su napustili BiH ili tek planiraju svoj odlazak. Kako bi otkrili stvarne razloge odlaska mladih ljudi iz BiH, održane su i fokus grupe sa 10 dobrovoljnih ispitanika/ca iz iste kategorije. Osim praktičnih primjera koji nude vlastita životna iskustva i priče ispitanika/ca, korištena je i stručna literatura kojom je predstavljen teorijski okvir ovog problema.

UVOD

Emigracija kao proces je u historiji čovječanstva postojala oduvijek, a ljudi su se selili iz raznih razloga - zbog ratova, potrage za poslom, za sigurnošću, za boljim uslovima života. Međutim, kao najčešći razlog dobrovoljne emigracije danas se navode ekonomski razlozi. Psiholozi kažu da su ljudi koji emigriraju obično mladi i sredovječni ljudi koji teže boljem zaposlenju i životnom standardu, sigurnosti i vjeri u budućnost. Kroz ovaj proces su uglavnom na dobitku zemlje primatelji koje na ovaj način dobijaju stručnjake specijaliste i/ili jeftinu radnu snagu.

Jedan od osnovnih problema sa kojima se Bosna i Hercegovina (BiH) danas suočava jeste upravo emigracija - odlazak velikog broja, naročito mladih ljudi iz zemlje. Nakon velikih migracijskih promjena izazvanih ratom u BiH 1992 – 1995, te povremenih post-ratnih perioda intenziviranog odljeva mozгова iz BiH, broj iseljavanja iz BiH je tokom 2016. i 2017. godine veći nego prethodnih godina. Prema dostupnim zvaničnim podacima agencija za statistiku zemalja prijema i diplomatsko-konzularnih predstavništava Bosne i Hercegovine objedinjenih u Migracijskom profilu za BiH za 2016. godinu, procjena ukupnog broja osoba koje žive u iseljeništvu, a koje vode porijeklo iz Bosne i Hercegovine iznosi najmanje 2 miliona, što čini 56,64% u odnosu na 3.531.159 ukupnog stanovništva u Bosni i Hercegovini.¹ Prema procjenama Svjetske banke taj procenat je nešto manji i iznosi 44,5% što pozicionira Bosnu i Hercegovinu na 16. mjesto u svijetu po stopi emigracije u odnosu na broj stanovnika u zemlji (od ukupno 214 zemalja i teritorija obuhvaćenih u „Migration and Remittances Factbook 2016“). Važno je napomenuti da se podaci Svjetske banke odnose samo na prvu generaciju bosanskohercegovačkih emigranata, te otuda i razlika u ukupnom broju i stopi emigracije u odnosu na ukupan broj stanovnika u zemlji.²

Bosna i Hercegovina je danas suočena sa znatno većom emigracijom stanovništva u odnosu na zemlje regije. Prema najnovijim podacima Svjetske banke³ Bosna i Hercegovina je sa stopom emigracije od 44.5% znatno ispred Srbije (18%) i Hrvatske (20,9%), te čak i ispred Albanije (43,6%) koja je godinama bila vodeća zemlja u Evropi po stopi emigracije u odnosu na ukupan broj stanovnika u zemlji. A ono što je, uz ove brojeve posebno alarmantno jeste što BiH napuštaju kompletne porodice, skoro 30% visokobrazovanih ljudi, od čega je 11,1% ljekara, po čemu BiH zauzima vodeće mjesto u Evropi i svijetu.⁴

Emigracija iz BiH je kontinuiran proces, a njeni glavni poslijeratni uzroci su ekonomske prirode. U pogledu nezaposlenosti u BiH, najveći problem je što je ona strukturne prirode - najveći udio predstavljaju osobe koje su nezaposlene više od godinu dana i čine 82% od ukupno nezaposlenih. Prema starosti, nezaposlenost je najkarakterističnija među mladima (62,3%), a prema spolu, nezaposlenost je više zastupljena kod žena (30,7%) nego kod muškaraca (25,8%).⁵ Prema Migracijskom profilu, većina stanovništva BiH je nezadovoljna životom u državi, a 50% stanovništva bi napustilo BiH i radili bi u inozemstvu, što je ujedno i najveći postotak u usporedbi sa zemljama jugoistočne Evrope.⁶ Kada je riječ o emigraciji iz Bosne i Hercegovine na godišnjem nivou, važno je ukazati na nedostatak podataka koji se vode u BiH. Jedini podaci koji se mogu koristiti kao statistika emigracija po godinama

1 Bosna i Hercegovina u brojevima 2016, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, 2016. Dostupno na http://www.bhas.ba/tematskibilteni/TB_BiH_u_brojevima_2016_BS.pdf, pristupljeno 05.07.2017.

2 Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2016. godinu, Ministarstvo sigurnosti BiH, Sarajevo, april 2017., str. 63. Dostupno na http://msb.gov.ba/PDF/MIGRACIJSKI_PROFIL_2016_2HRV.pdf, pristupljeno 16.06.2017.

3 Ibid, str. 64.

4 Ibid, str. 64.

5 Ibid, str. 64.

6 Ibid, str. 64.

su podaci koje vodi Agencija za identifikacijska dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine o broju osoba koje su se odjavile iz evidencije o prebivalištu i boravištu državljana Bosne i Hercegovine radi iseljenja u druge države. Prema njihovim podacima, u 2016. godini, 4.034 osobe su odjavile boravak u Bosni i Hercegovini.⁷ A prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, BiH je u periodu 2010-2016 napustilo 48.700 građana, dok podaci nevladinih organizacija govore da je samo u 2015. godini BiH napustilo 80.000 ljudi.⁸ Budući da u BiH ne postoji zakonska obaveza odjave prebivališta, veliki broj onih koji napuštaju BiH zbog zaposlenja, studiranja ili nekih drugih razloga ne odjavljuju svoje prebivalište, tako da su ovi podaci pokazatelji trenda iseljavanja iz Bosne i Hercegovine iako ne predstavljaju sveukupne podatke o iseljavanju iz BiH.⁹

Što se tiče zemalja odlaska, Njemačka, Austrija, Hrvatska i Srbija su već nekoliko godina najčešće zemlje destinacije za emigrante iz Bosne i Hercegovine. U 2016. godini primjetan je trend povećanog odlaska u Njemačku i Austriju u odnosu na prethodne godine, dok se broj osoba koje se iseljavaju u Hrvatsku i Srbiju smanjuje. Također, stvarni broj zaposlenih državljana BiH u inostranstvu je puno veći obzirom da Agencija za rad i zapošljavanje BiH ne posjeduje podatke o osobama koje su pronašle zaposlenje putem direktnih kontakata, agencija za regrutiranje i slično.¹⁰

Ono što je zabrinjavajuće jeste spremnost mladih ljudi na odlazak i njihova razočaranost situacijom u BiH. Za potrebe ovog istraživanja, koje u fokusu ima odlazak mladih ljudi iz BiH, posmatrana je kategorija osoba starosti od 18 do 35 godina, a spremnost za napuštanje zemlje je jednako primijetna u cijelom ovom starosnom rasponu. Također, u istraživanje je uključen i jedan dio mladih osoba koje su nedavno napustile BiH ili se na to aktivno pripremaju. Procjenjuje se da u BiH trenutno živi 777.000 mladih ljudi (od čega više muškaraca nego žena), a od toga je, kako je već navedeno, preko 60% nezaposleno. Od ovog broja, 13,4% nezaposlenih mladih ljudi su nezaposleni manje od 12 mjeseci, dok je polovina nezaposleno preko dvije godine, a 1/5 preko pet godina.¹¹ Dalje, ono što je također zabrinjavajuće jeste to što na državnom nivou ne postoji niti jedna ustanova ili institucija koja se bavi razlozima odlaska mladih ljudi iz BiH, a FBiH i Brčko Distrikt nemaju ni strateške dokumente za mlade. Po prvi put u FBiH, strategija za mlade je u procesu izrade, i to za period 2016-2020¹² (iako još uvijek u fazi nacрта), a Distrikt Brčko još uvijek nema pravnu regulativu kojom bi se tretirala pitanja mladih.¹³ Iako na nivou BiH postoji Komisija za koordinaciju pitanja mladih, čija je jedna od osnovnih nadležnosti borba protiv nezaposlenosti kao osnovnog problema mladih u BiH, do sada po pitanju sprječavanja odlaska mladih iz BiH zbog nezaposlenosti, barem po vijestima na zvaničnoj web stranici, nije bila aktivna.¹⁴ U nastavku ove studije detaljnije će biti analizirano u kolikoj mjeri mladi zaista odlaze i žele otići iz BiH i šta su njihovi glavni razlozi za to.

7 Ibid, str. 64.

8 Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/mladi-masovno-napustaju-bih>, pristupljeno 13.07.2017

9 Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2016. godinu, Ministarstvo sigurnosti BiH, Sarajevo, april 2017., str. 65. Dostupno na http://msb.gov.ba/PDF/MIGRACIJSKI_PROFIL_2016_2HRV.pdf, pristupljeno 16.06.2017.

10 Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2016. godinu, Ministarstvo sigurnosti BiH, Sarajevo, april 2017., str. 65. Dostupno na http://msb.gov.ba/PDF/MIGRACIJSKI_PROFIL_2016_2HRV.pdf, pristupljeno 16.06.2017.

11 Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, dostupno na: http://www.mladi.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=34, pristupljeno 25.06.2017.

12 Dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/saopcenja-za-javnost/531-federalna-strategija-prema-mladima-uskoro-pred-vladom-fbih>, pristupljeno 11.06.2017.

13 Dostupno na: <http://skupstinabd.ba/ba/271-7-redovna-sjednica.html>, pristupljeno 13.07.2017.

14 Dostupno na: <http://mladi.gov.ba/index.php?lang=bh>, pristupljeno 25.06.2017.

U KOJOJ MJERI MLADI ODLAZE IZ BIH?

Nakon predstavljenih dostupnih statističkih podataka o problemu povećanja emigracije koja se najviše očituje iseljavanjem mladih iz BiH, nužno je, a u cilju razumijevanja potrebe za zaustavljanjem ovog trenda, predstaviti i naučni aspekt koji govori o važnosti i povezanosti pojedinca/ke sa državom. Nastojeći se fokusirati isključivo na pomenute probleme, slijedi kratki osvrt na neke od bitnih utemeljitelja koji su se bavili izučavanjem odnosa države i pojedinca/ke (kao što su Aristotel, Platon, Sokrat i drugi), bez dubljeg ulaska u njihove analize, diskusije, zaključke i tvrdnje. Podsjećanja radi, ali i poređenja sa današnjom situacijom odnosa države prema pojedincu/ki (naročito mladima) i obratno, bitno je napomenuti Aristotelova promišljanja: „Niko ne može osporiti da je briga o vaspitanju omladine prije svega dužnost zakonodavca. U državama gdje to nije slučaj državno uređenje trpi veliku štetu.”¹⁵ Aristotel je u više navrata tvrdio da je obaveza države briga o pojedincu/ki, navodeći da svaki pojedinac/ka nije samo svoj gospodar jer svi oni pripadaju državi i svaki pojedinac/ka je dio države. Poredeći sa današnjom situacijom, a naročito sa količinom ljudi koji odlaze iz BiH, država ne pokazuje veliku brigu za pojedince/ke. Čak se koriste uvezani sistemi zavisnog novinarstva gdje se određene informacije nastoje cenzurisati ili u najboljem slučaju medijski nedovoljno eksponirati i neistražiti kako ne bi bile dostupne i vidljive široj javnosti. Za potrebe ovog istraživanja bilo je vrlo teško doći do dostupnih informacija i statističkih podataka o tačnom broju odlaska mladih iz BiH, pri čemu mediji vrlo često izvještavaju i govore o ovoj temi, ali decidnih podataka nema. John Street ovaj proces naziva *pakiranje*, navodeći da stranke i političari preko ljudi kao što su *spin doctori* sve više upravljaju i kontroliraju javnu sliku politike. To rezultira smanjenjem kvalitete političkog diskursa, njegovim *zaglupljivanjem*. Politički se argumenti trivijaliziraju, pojavnost je važnija od stvarnosti, osobnost od politika, površno od dubokog. Krivnja za takvo stanje stvari obično je usmjerena prema političarima i njihovim stručnim pratnjama, te prema pokornim medijima koji su urotnici u nagrzanju demokracije.¹⁶

S druge strane, i Aristotel i Platon su saglasni da država ima najkrupniji zadatak i najvažnije sredstvo za održavanje cijelog državnog poretka, a to je vaspitanje građana. Vaspitanjem građani stječu ne samo političku sposobnost za učestvovanjem u državnoj upravi nego i spremnost da se pokoravaju vlastima.¹⁷ Zaključujući da su vaspitani, pokorni političari dio državne uprave postavlja se pitanje u kojem dijelu je nastupio procjep *nevaspitanja* ili nebrige i nemara o ostalom dijelu građanstva? Mediji u posljednje vrijeme senzacionalistički navode kako BiH pogađa takozvana *bijela kuga*, navodeći kako je samo u prošloj godini, prema podacima Unije za održivi povratak BiH, zemlju napustilo 68.000 stanovnika. Mladi uče strane jezike, kako bi nakon završenog školovanja, svoj život započeli negdje drugo,¹⁸ dok predstavnici državne uprave ne mare za ovim podacima. U svakom slučaju je neupitan uticaj oblikovanja javnog mnijenja putem masovnih medija u svemu, pa i u ovoj problematici, a Mayer navodi da posredovanje politike kroz masovne medije mora, kako bi bilo primjereno demokratskoj politici, na svoj način očitovati ono što je karakteristično za svaki pojedinačni slučaj o kojem se izvještava.

15 Polić, M., (1993) *K filozofiji odgoja*, Institut za pedagojska istraživanja i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 55.

16 Street, J., (2003) *Masovni mediji, politika i demokracija*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 157.

17 Polić, M., (1993) *K filozofiji odgoja*, Institut za pedagojska istraživanja i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 57.

18 Bijela kuga u BiH: Gdje nema perspektive, nema ni ljudi, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/bijela-kuga-u-bih-gdje-nema-perspektive-nema-ni-ljudi/27214364.html>, pristupljeno 19.07.2017.

Međutim, ne teoretišući dalje o ovoj problematici, nastavak ove studije će se bazirati na rezultate samog istraživanja. U cilju pripreme studije koja bi što detaljnije istražila razloge i spremnost mladih ljudi u BiH na odlazak iz zemlje, sprovedena je anonimna anketa na uzorku od 140 mladih osoba starosne dobi od 18-35 godina (širok BiH), koje žele otići, već su u procesu odlaska ili su u bliskoj prošlosti (u protekloj godini ili dvije) već otišli iz BiH. Anketa se sastojala od 11 pitanja koja se tiču razloga odlaska mladih ljudi iz BiH, željene destinacije, problema zaposlenja u BiH, ali i (ne)postojanja angažmana mladih ljudi na pokušavanju poboljšanja situacije u BiH.

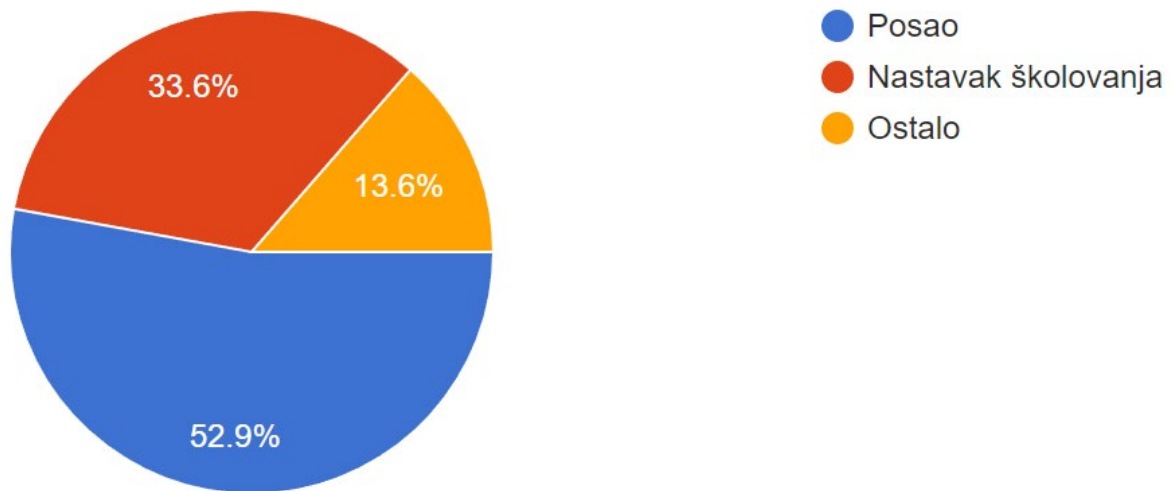
Analiza rezultata ove ankete ukazuje na to da je najveći broj mladih ljudi koji su zainteresirani za odlazak iz BiH u dobi od 21 godine - njih 24% se izjasnilo da žele napustiti državu, dok je najmanji broj u dobi od 34 godine - njih samo 1%. Iz ovoga bi se moglo zaključiti da su mladi ljudi do 25 godina starosti spremniji za odlazak iz BiH, čemu u prilog idu i podaci iz Ankete o radnoj snazi u BiH, po kojima je stopa nezaposlenosti u 2017. godini (podaci objavljeni 11.07.2017. godine) najviša među mladim osobama starosti 15 do 24 godine i iznosi 45,8% (43,1% za muškarce i 51,4% za žene), od ukupne stope nezaposlenosti u ovom periodu koja iznosi 20,5% (18,9% za muškarce i 23,1% za žene).¹⁹ U sprovedenoj anketi je učestvovalo više žena (60%), nego muškaraca (40%). Prema podacima dobijenim iz ankete, nezaposlenost je veća kod žena, što se, opet, poklapa sa podacima iz Migracijskog profila za BiH²⁰, po kojem je, kako je već ranije navedeno, nezaposlenost više zastupljena kod žena (30,7%) nego kod muškaraca. Što se tiče stručne spreme ispitanika/ca koji/e su učestvovali/e u odgovorima na anketna pitanja, može se zaključiti da najveći broj mladih osoba želi napustiti BiH po završetku srednje škole (njih 45 %).

Medijski sadržaji o sveukupnoj situaciji i nestabilnosti u BiH, uključujući sve sfere - društvene, ekonomske, zdravstvene, političke, kulturne i ostale, na poseban način se odražavaju na mlade ljude. To značajno dolazi do izražaja u odgovorima mladih ljudi na pitanja koja se odnose na razloge napuštanja BiH i pokretanje procedure za odlazak iz BiH. Na osnovu sprovedene ankete, može se zaključiti da je manji broj mladih ljudi zaista pokrenuo proceduru odlaska iz BiH, dok veći dio njih želi otići, ali se još uvijek informiše na razne načine o konkretnom odlasku, koristeći posljednje pokušaje, ali i načine ostanka ili životnog ostvarenja u BiH. Ovo potvrđuju rezultati odgovora na pitanje o razlozima napuštanja BiH. Ovi podaci jasno upućuju da je problem nezaposlenosti glavni razlog zbog kojeg mladi odlaze iz BiH, ali da i kompletno socio-ekonomsko okruženje, zdravstvo, nestabilnost države i drugi problemi o kojima i mediji svakodnevno izvještavaju, predstavljaju jedan od razloga zbog kojeg mladi odlaze. Mnogi od njih (34%) su shvatili da obrazovanje u BiH ne garantuje sigurno zaposlenje, niti ekonomsku stabilnost pa iz tog razloga svoje školovanje planiraju nastaviti u drugim, razvijenijim državama.

19 Anketa o radnoj snazi, Demografija i socijalne statistike, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, juli 2017. Dostupno na: http://www.bhas.ba/ankete/ARS_2017G12_001_01_bos.pdf, pristupljeno (13.07.2017)

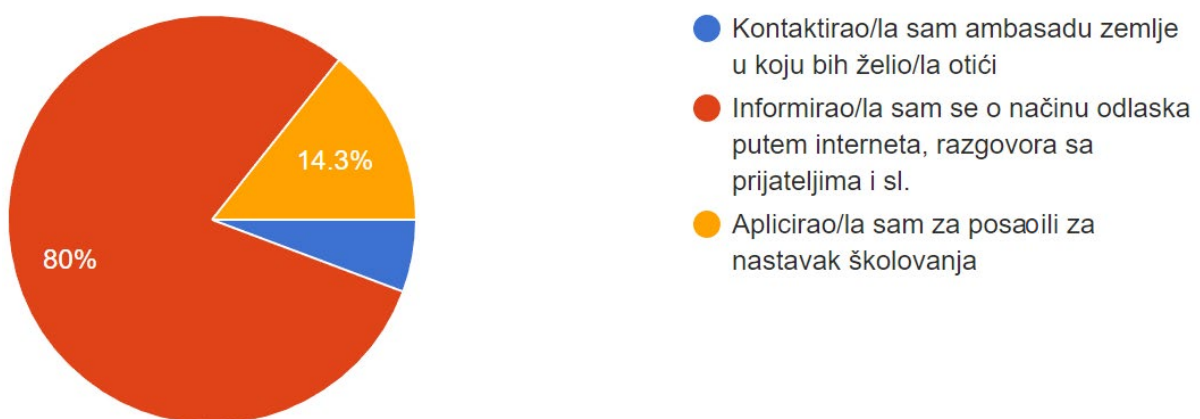
20 Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2016. godinu, Ministarstvo sigurnosti BiH, Sarajevo, april 2017., str. 63. Dostupno na http://msb.gov.ba/PDF/MIGRACIJSKI_PROFIL_2016_2HRV.pdf, pristupljeno 16.06.2017.

Grafikon 1: Razlozi zbog kojih biste napustili BiH?

Nakon predstavljenih rezultata ankete o pitanju razloga za napuštanje BiH, nemoguće je ne osvrnuti se na uticaj medijskog sadržaja, posebno ističući sadržaj digitalnih medija koji je atraktivniji za mlade ljude jer je dostupan svakodnevno i bezgranično, nudeći filtere za pretraživanja tačno određenih tema koje ih interesiraju, ali i plasirajući medijski sadržaj koji je trenutno aktuelan. Kako navodi Hrnjić Kuduzović: „Oni im omogućavaju brz, jednostavan, frekventan i besplatan pristup informacijama, selekciju informacija i njihovih dijelova koji ih najviše zanimaju, izbjegavanje neželjenih sadržaja, prilagođavanje dužine informacija svojim potrebama zahvaljujući hipertekstualnosti sadržaja, kao i recepciju informacija u vremenu i okruženju koje im najviše odgovara.”²¹ Uticaj digitalnih medija je jasno vidljiv i u grafikonu koji slijedi:

Grafikon 2: Da li ste pokrenuli proceduru za odlazak iz BiH?

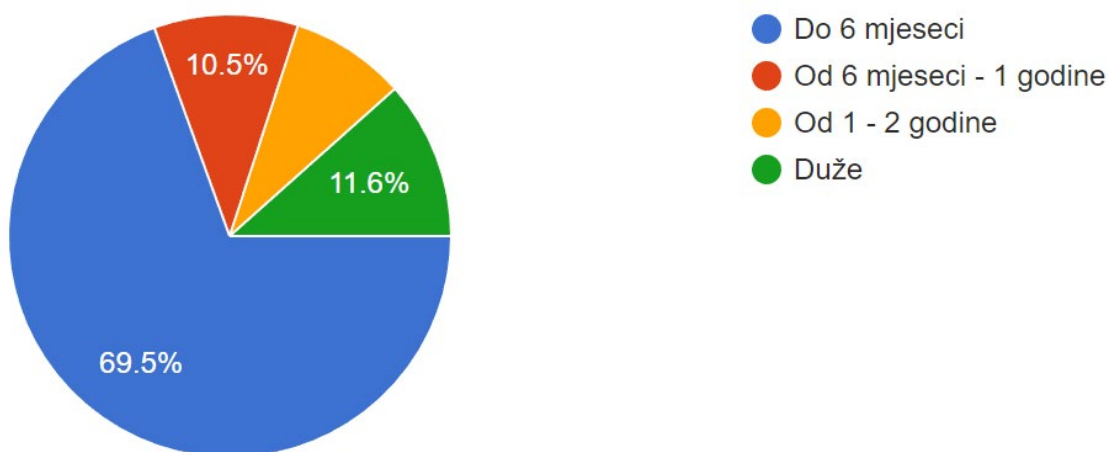
Kao što je moguće primijetiti iz prethodnog grafikona, oko 6% ispitanika/ca su kontaktirali ambasadu zemlje u koju žele ići, dok su se ostali/e ispitanici/e najviše informirali putem digitalnih medija, razgovora sa prijateljima i drugim sličnim načinima informiranja. Kao što navodi Hrnjić Kuduzović: „Naročito se mladima sviđa što informacije mogu dobijati ne samo od službenih, autoritativnih

21 Hrnjić Kuduzović, Z., (2016) Informisanje internetske generacije, Tešanj, str. 45.

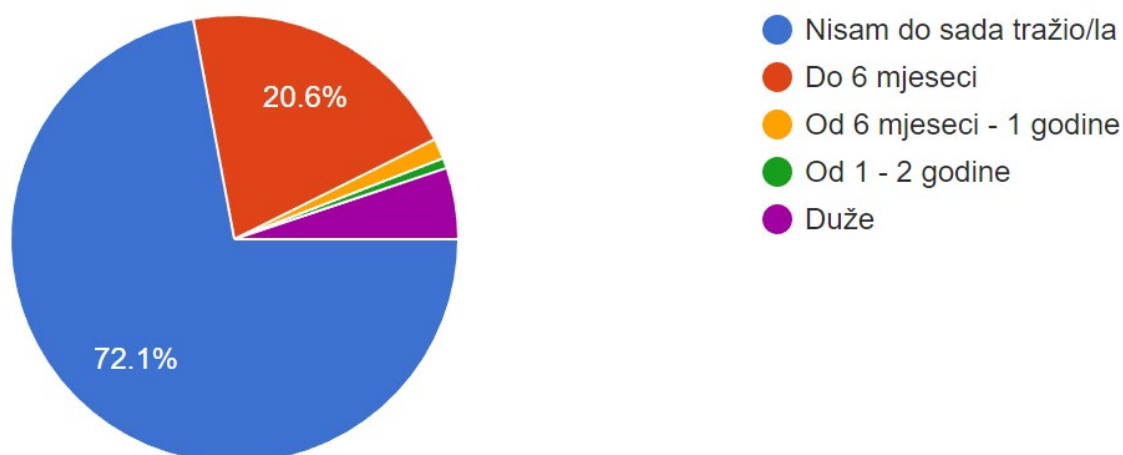
izvora s kojima se teško mogu identifikovati nego i iz širokog spektra različitih, pa i neformalnih izvora uključujući društvene medije i mreže.”²² Samim tim ne iznenađuje podatak da su mladi ljudi više posegli za informiranjem o načinu odlaska putem interneta ili razgovora sa prijateljima nego korištenjem drugih načina informiranja, jer kako navodi Hrnjić Kuduzović, u digitalnom okruženju se informacije oblikuju i cirkulišu između korisnika na decentralizovan način kojim se smanjuje uloga posrednika, odnosno medija, a raste uloga utjecajnih vršnjaka i lidera mišljenja. U ovom procesu korisnici mogu dobiti mnoštvo informacija iz različitih izvora uključujući stručnjake, službene izvore i vršnjake iz različitih perspektiva čime se može povećati ili smanjiti povjerenje u poruku.²³

Oko 80% ispitanika/ca je navelo da nisu zaposleni u BiH, dok je svega 20% njih zaposleno, ali i dalje planiraju da napuste BiH. Za 80% nezaposlenih ispitanika/ca period traženja posla predstavlja prilično trnovit put koji dugo traje.

Grafikon 3: Koliko dugo tražite posao u BiH?

Grafikon 4: Koliko dugo tražite posao u inozemstvu?

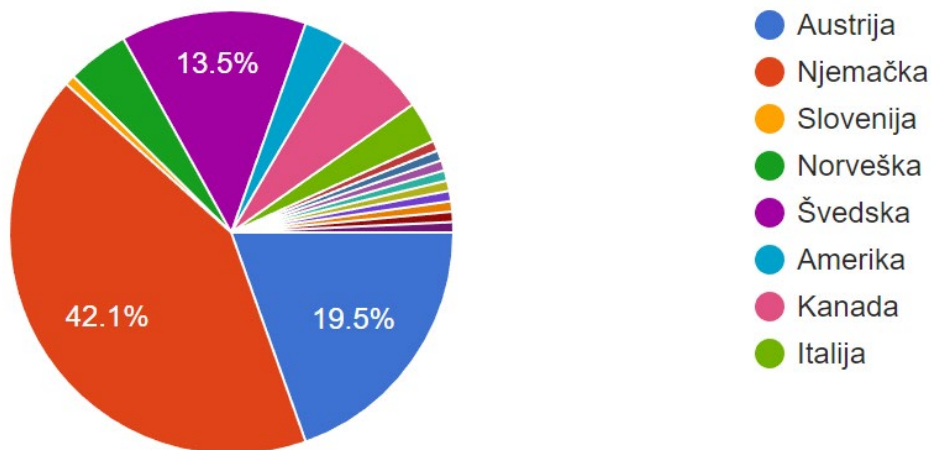
22 Ibid, str. 50.

23 Ibid

Analizirajući i komparirajući prethodna dva grafikona može se zaključiti da je situacija u BiH prilično alarmantna kada je u pitanju nezaposlenost mladih ljudi. Informacija o velikom broju odlazaka mladih ljudi iz BiH nije iznenađujuća nakon prikazanih statističkih podataka. Čak 71% ispitanika/ca je potvrdilo da će u inozemstvu raditi u svojoj stručnoj spremi, dok svega njih 7% neće, a ostali još uvijek nemaju tu informaciju.

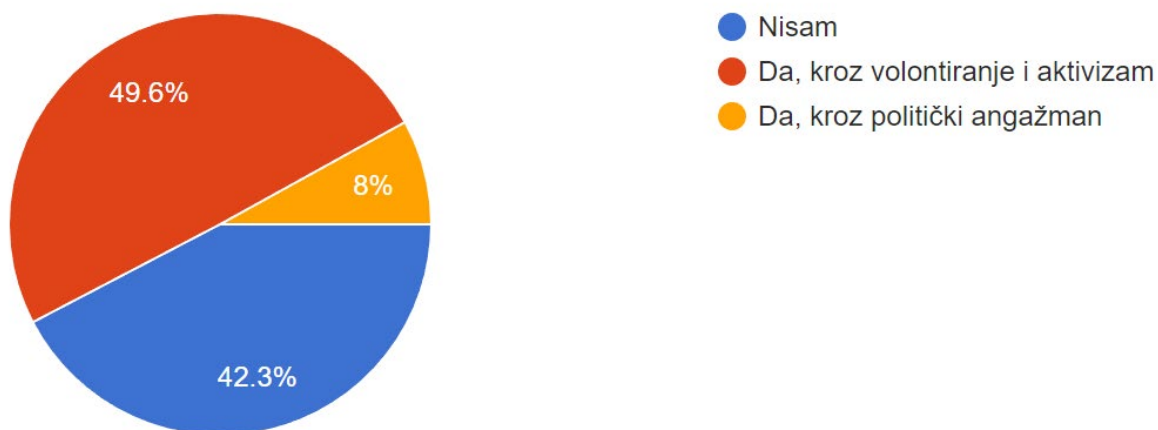
Najaktuelnije zemlje u koje mladi odlaze su Njemačka, Austrija i Švedska, zatim Češka, Švicarska, Kanada i druge.

Grafikon 5: U koju zemlju planirate da idete?

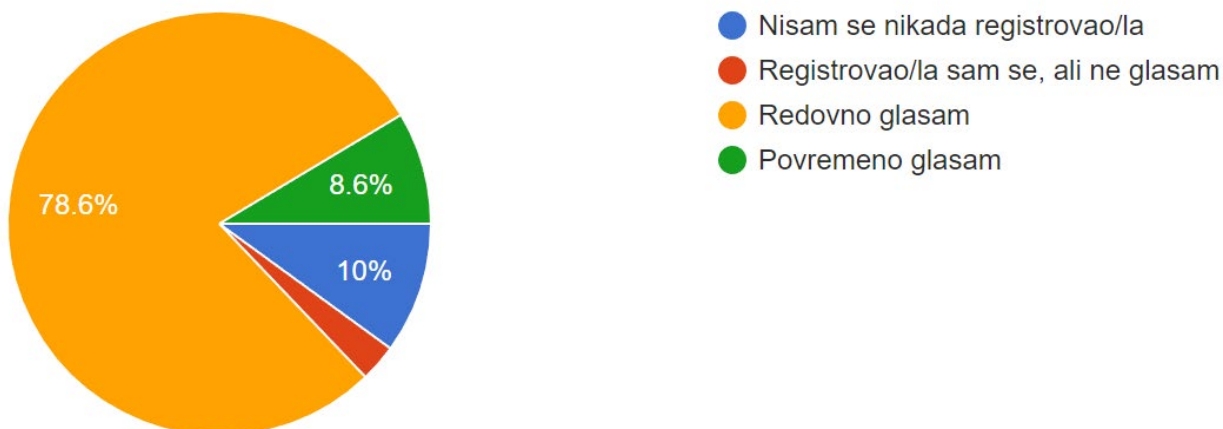

Prilikom pripreme i sprovođenja ove ankete, kao značajan segment cjelokupnog problema odlaska mladih postavilo se pitanje njihovog potencijalnog prethodnog angažmana, bilo volonterskog, političkog i slično, na pokušajima poboljšanja situacije u BiH, ali i kao načina pronalaska posla. Od 140 ispitanika/ca, nešto manje od 50% se izjasnilo da su učestvovali u volonterskim i aktivističkim angažmanima, dok su se neki/e od njih aktivno uključili i u političke stranke - njih 8%. Međutim, njihov angažman nije ostavio značajniji uticaj s obzirom da i nakon toga žele napustiti BiH. Istovremeno, po rezultatima ankete postoji veliki broj mladih (oko 42%) koji nisu prepoznali volontiranje, aktivizam i politički angažman kao kartu uspjeha za pronalazak posla, pa samim tim nisu ni pokazali interes za tu vrstu angažmana.

Grafikon 6: Da li ste svojim angažmanom pokušali utjecati na poboljšanje situacije u BiH?

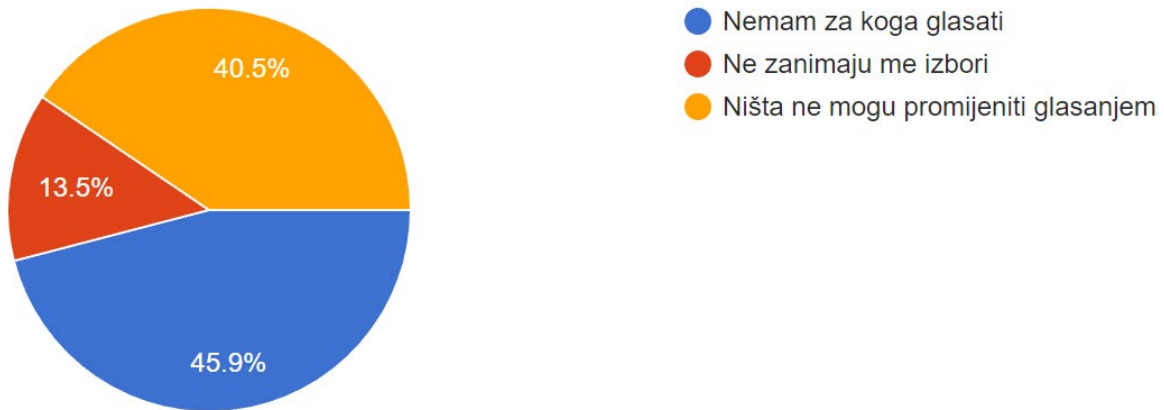

Grafikon 7: Da li učestvujete u izbornom procesu u BiH?

Zanimljivo je primijetiti da čak oko 79% glasačkog tijela odlazi iz BiH, dok neglasačke populacije odlazi oko 3%, što ukazuje na to da su ovi mladi ljudi prije zvaničnog odlaska pokušali doprinijeti poboljšanju sveukupne situacije u BiH, ali je na osnovu ovih podataka moguće zaključiti da vlasti nisu pokazale interes za ovom populacijom stanovništva. Sljedeći grafikon odražava stav anketiranih građana/ki, a istovremeno i nemar političkih vođa o tome.

Grafikon 8: Ukoliko ne glasate redovno, navedite koji su to razlozi:

Opšta razočaranost mladih ljudi dolazi do izražaja u ponuđenim odgovorima iz prethodnog grafikona, tako da njih oko 46% nema za koga glasati, navodeći da je to razlog zbog kojeg ne glasaju, dok još veću zabrinutost predstavlja populacija koja smatra da svojim glasanjem neće promijeniti situaciju u BiH, a njih je nešto neznatno manje (40%) od prethodne kategorije neglasača. Vrlo je mali broj onih koji su se izjasnili da ih izbori ne zanimaju (oko 14%), što dovodi do zaključka da bi skupina neglasača (njih ukupno 21% od ukupnog broja ispitanika) bila znatno manja da ne vlada opšte razočarenje političkom elitom i njihovim načinom rukovođenja i percipiranja problema u BiH.

Vraćajući se na jednu od početnih teza ove studije kako je važna veza i odnos između države i pojedinca/ke, važno je spomenuti i Hassnera koji je naveo da: „Pojedinac stječe svoju istinsku zbiljnost jedino u državi i po njoj, jer jedino u njoj i po njoj dolazi do općenitosti. Jedino država može djelovati univerzalno uvođenjem zakona. Moralnost, koja teži univerzalnosti, može se aktualizirati jedino time što će se utjeloviti u institucijama i običajima. Običaji ili običajnost (*Sittlichkeit*) jesu 'život države u pojedincima'. Pojedinac nalazi svoju prvobitnu spontanu sebičnost u odanosti državi; djelatnost oblikovanja države daje mu znanje i naobrazbu.“²⁴ Predstavljajući analizu rezultata istraživanja, ova studija je pokušala dati i kratki poticaj na razmišljanje o važnosti svakog pojedinca/ke za ovu državu ali i o važnosti države za svakog pojedinca/ku, predstavljajući različita mišljenja mnogih teoretičara, njihove stavove i promišljanja kroz različite vremenske periode u kojima su živjeli, ali i različita politička okruženja koja su postojala. A svi oni se slažu u ideji da je svaki pojedinac/ka važan/na za stabilnost države.

24 Hassner, P., (2006) 'Georg W.F. Hegel' u Strauss, Leo i Cropsey, Joseph Savremena politička filozofija, Zagreb: Golden marketing, str. 515.

ZAŠTO MLADI ODLAZE IZ BIH?

U cilju što detaljnije i autentičnije analize utvrđivanja razloga odlaska mladih iz BiH, osim sprovođenja anonimne ankete, održane su fokus grupe sa dobrovoljcima i dobrovoljkama koji su željeli razgovarati o svojim razlozima napuštanja BiH. Ovi mladi ljudi su o mnogim pitanjima i problemima saglasni jedni s drugima, jer kako kažu njihov problem je isti, a to je nezaposlenost u BiH, a njihova iskustva, put i način odlaska iz BiH zasnivaju se na nijansiranim različitostima. U nastavku teksta neki od odgovora su doslovno citirani, a neki koji su esejski sadržajni predstavljani su narativno u obliku osnovnih zaključnih mišljenja, preporuka i stavova.

Kada ste napustili BiH? Ili ako planirate, kada ćete napustiti BiH? U koju ste zemlju otišli / idete?

- Diplomirani socijalni radnik (30) odgovara da je otišao u Švicarsku krajem 2016. godine.
- Studentica hemije (28) navodi da planira ići u Njemačku u narednih godinu do dvije.
- Medicinska sestra (34) ističe da će u narednih mjesec dana otići u Njemačku.
- Diplomirana pravnica (32) ističe da još uvijek nije napustila BiH, jer pokušava pronaći posao, ali ukoliko njen poduhvat i dalje bude bezuspješan, u narednoj godini dana planira otići u Austriju.
- Student Fakulteta zdravstvenih studija (28) navodi da po završetku školovanja odlazi u Njemačku, jer je lakše pronaći posao u struci obzirom da sa završenom srednjom medicinskom školom nije mogao pronaći posao.
- Hotelsko-turistički tehničar (27) navodi da u narednih godinu ili dvije najvjerovatnije odlazi u Austriju ili Njemačku zbog nemogućnosti pronalaska boljeg posla u struci i veće zarade novca.
- Magistrica studija upravljanja državom i nevladinim organizacijama, Bachelor bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika - lektorski smjer i diplomirana novinarka (32) navodi da je BiH napustila prije dvije godine. Najprije je boravila/radila u SAD-u godinu dana, a potom je preselila u Njemačku.

Na pitanje koji su razlozi napuštanja BiH svi ispitanici/e su odgovorili/e da je nezaposlenost osnovni razlog njihovog odlaska iz BiH ili neadekvatno zaposlenje koje nije u struci i ne podrazumijeva dovoljan izvor prihoda za osnovne egzistencijalne životne potrebe, kao i nefunkcionalan državni sistem, vladavina korupcije i nepotizma, dok je jedna od ispitanica dodala: „*Nemogućnost pronalaska posla u struci; i uz zaposlenje ne mogu samostalno živjeti i izdržavati djecu; općenito loša situacija u zemlji (ekonomska, politička, socijalna...)*.”

Osim navedenog, ispitanici i ispitanice su istakli da su posao tražili u BiH po 4, 5, pa čak i 15 godina prvenstveno u struci, ali i mimo nje. Neki od ispitanika/ca navode kako imaju posao, ali smatraju da u inostranstvu mogu zaraditi mnogo više novca i živjeti znatno lagodnijim životom u odnosu na trenutno stanje. Ispitanici/e koji/e su iz sfere medicinskih nauka tvrde da su njihove kolege i poznanici prilično brzo našli posao u inostranstvu jer je medicinska struka tražena, ali se i cijeni za razliku od BiH. Jedna od ispitanica navodi da: „*Mogla bih reći da je proces traženja zaposlenja počeo pri završetku prvog studija - 2010. godine konkretnije. Uspijevala bih dobiti poslove na pola radnog vremena, bez prijave ili na minimalnu prijavu, na neto plaću od oko 500-800 KM. Dakle, aktivno sam tražila adekvatno zaposlenje više od pet godina.*”

Većina ispitanika i ispitanica su naveli kako su za kratak period (1-3 mjeseca) pronašli posao u drugim zemljama. Čak neki navode da su već imali nekoliko ponuda, konkretno u Njemačkoj, preko EU web stranica za zapošljavanje, ističući da bi u svakom momentu mogli naći posao sličan sadašnjem, samo sa boljim radnim uslovima, međutim još uvijek pokušavaju ostvariti bolje uvjete u BiH i svojim angažmanom doprinijeti boljoj generalnoj situaciji, ali i položaju mladih u ovoj zemlji. Rijetki su se izjasnili da će u inostranstvu raditi poslove koji nisu u njihovoj struci, dok će većina raditi poslove u struci za koje će biti adekvatno plaćeni. Jedna od ispitanica ističe: „*Za dobivanje posla u inozemstvu trebalo mi je manje od mjesec dana, koliko je trajao proces apliciranja, intervjuiranja i dobivanja vize/ radne dozvole. Dobila sam posao u struci, imam punu prijavu, plaćene socijalne doprinose: mirovinsko i medicinsko osiguranje.*“

O problemima pokušaja dobijanja vize i potrebnih dokumenata za odlazak iz BiH, iskustva su različita. U nastavku odgovori na pitanje:

Da li ste naišli na probleme prilikom pokušaja dobijanja radne vize i dokumenata potrebnih za odlazak iz BiH? Ukoliko da, na probleme koje vrste?

- Socijalni radnik (30): „Nisam imao problema jer sam se oženio, a moja supruga je već živjela Švicarskoj, tako da po automatizmu sklapanjem braka i moje boravište je pozitivno riješeno što se papirologije tiče.“
- Medicinska sestra (34): „Imala sam problem sa dobijanjem vize. Prvobitno mi je odbijen zahtjev za vizu jer nisam imala u Njemačkoj položen državni/stručni ispit, ali je bolnica sa kojom sam potpisala ugovor o radu je urgirala, te bih ovih dana trebala dobiti vizu.“
- Magistrica upravljanja državom i nevladinim organizacijama, Bachelor bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika - lektorski smjer i diplomirana novinarka (32): „Nisam. Na sreću, imam državljanstvo zemlje članice EU pa je proces apliciranja bio vrlo jednostavan i brz.“

Većina ispitanika/ca je istakla da su svojim angažmanom pokušali doprinijeti poboljšanju situacije u BiH, putem redovnog glasanja, dok su neki/e od njih naveli da su učestvovali u volonterskim poslovima ili aktivistički djelovali u nevladinim organizacijama. Jedna od ispitanica navodi: „*Da. Više od deset godina volontirala sam u različitim nevladinim organizacijama (Sprofondo, Kruh Sv. Ante, Infohause, NARKO-NE itd.) te sudjelovala u projektima koji su mijenjali stanje na lokalnoj razini. Nikada nisam bila članica političke stranke, ali nisam bila apolitična. Na izbore sam izlazila redovito od svoje 21. godine. Prije tog razdoblja, od punoljetstva do 21. godine - povremeno.*“

Međutim, sve navedeno nije bilo dovoljno da ove mlade ljude zadrži u BiH, pa čak ni njihova raznolikost obrazovnog profila, dobne različitosti, ali i iskustva u traženju posla, aktivizmu, te volontiranju u političkim strankama ili nevladinim organizacijama. Kako u nekoliko navrata ističu, BiH je podobno tlo za *uspješne*, a uspješni su oni koji su u bliskoj rodbinskoj ili privatnoj vezi sa visokopozicioniranim predstavnicima vlasti i oni/e imaju adekvatne poslove, dok *obični* građani i građanke koji/e ulažu u svoje obrazovanje želeći nakon toga raditi posao za koji su se obrazovali teško, odnosno skoro nikako, pronalaze posao. Čak neki/e ispitanici/e navode da BiH postaje tržište jeftine radne snage, jer u privatnom, pa čak i nevladinom sektoru često obrazovani mladi ljudi rade za prilično male novčane naknade, jer je ponuda nezaposlenih ljudi nesrazmjerno velika u odnosu na zaposlene i na taj način poslodavci mogu da biraju jeftinu radnu snagu.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Masovni odlazak mladih ljudi je trend u konstantnom porastu posljednjih godina u Bosni i Hercegovini. Iako je ovaj trend primjetan i sveprisutan u svakodnevnom životu, za bolje i dublje razumijevanje razloga odlaska mladih ljudi iz BiH, i u svrhu pripreme ove analize, anketirano je 140 mladih osoba, starosne dobi od 18 do 35 godina koji razmišljaju o napuštanju BiH. Također, organizirane su fokus grupe sa 10-ak osoba koje su u proteklom periodu napustile BiH ili se spremaju otići. Iako se iz njihovih odgovora može primijetiti duboko nezadovoljstvo sa društveno-političkom situacijom u kojoj se BiH danas nalazi, kao najčešći razlog odlaska iz zemlje se u svim ovim slučajevima navodi nezaposlenost, odnosno potraga za boljim poslom ili poslom u struci.

Iz rezultata ankete i fokus grupe vidljivo je da ovi mladi ljudi ne odlaze ili nisu spremni na odlazak „tek tako“, a da prethodno nisu više godina uložili u pokušaj pronalazjenja zaposlenja, i to ne nužno u struci, u Bosni i Hercegovini. Dalje, preko 50% njih su volontirali, bavili se aktivizmom i politikom. A veliki broj njih je redovno glasao na izborima – čak oko 79% ispitanika i ispitanica. Dakle, njihovim odlaskom BiH gubi obrazovan, politički osviješten mladi kadar, a da donosioci odluka ne rade ništa da ih pokušaju zadržati. U Bosni i Hercegovini trenutno ne postoji nijedna institucija koja radi na donošenju strategije da se zaustavi odlazak mladih ljudi iz BiH, uz izuzetak nekoliko poslanika na nivou BiH i FBiH koji se u svom radu zalažu za ovo pitanje. Jedan od velikih nedostataka u BiH, a istovremeno i jedan od glavnih razloga nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema sa tržištem rada. Kao posljedica ovoga, u BiH se obrazuje radna snaga koja ne može pronaći svoje mjesto na tržištu rada. „Stihijsko upravljanje politikom visokog obrazovanja proizvelo je mnogo problema, a svakako najveći je veliki broj nezaposlenih osoba, koje posjeduju visoku stručnu spremu. Do takvog stanja došlo je ponajviše zbog nepostojanja jedne sveobuhvatne razvojne strategije, koja bi jasno definisala potrebe društva i privrede za određenim zanimanjima. Tom strategijom bilo bi predviđeno da se „planski“ školuju ljudi koji će zadovoljavati potrebe privrede za deficitarnim i prijeko potrebnim zanimanjima i kojom se ne bi više dozvolilo da se ljudi školuju kako bi bili dio statistika zavoda za zapošljavanje.“²⁵ Kako bi se dugoročno riješilo ovo pitanje, potrebno je mnogo rada i zalaganja, ali ono što je moguće uraditi u neposrednoj budućnosti jeste pokušati podići svijest o važnosti ovih problema i uticati na donosiocima odluka kako bi ubrzali reformu obrazovnog sistema u BiH i donošenje strategije za zaustavljanje ovako masovnog odlaska mladih ljudi iz BiH i fenomena odljeva mozgova. Također, u smislu sveukupnog poboljšanja situacije u BiH, a koja bi se odrazila i na smanjenje odlazaka mladih, potrebno je podići nivo nezavisnosti i objektivnosti medija koji trenutno u velikoj mjeri doprinose oblikovanju mišljenja javnog mnijenja, a time mogu i doprinijeti informiranosti mladih ljudi i mogućnosti koje im se nude odlaskom iz ili ostankom u BiH.

S tim u skladu, preporuke proizašle iz ove studije su sljedeće:

- Podići svijest o važnosti sprovođenja reforme obrazovanja i lobiranja za usklađivanje obrazovnog sistema sa tržištem rada, kako bi se ispunili zahtjevi kako na strani ponude, tako i na strani potražnje.
- Podići svijest o važnosti angažmana neke od nadležnih institucija ili komisija (po mogućnosti na državnom nivou) koja bi donijela hitnu strategiju o zaustavljanju/smanjenju broja mladih ljudi koji napuštaju BiH.

25 Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/studiranje-bez-dosluga-s-privredom>, pristupljeno 17.07.2017.

- Promovirati važnost nezavisnosti medija kao iznimno važnog alata u kreiranju javnog mnijenja i uticaja naročito na mlade ljude prilikom formiranja njihovih mišljenja i stavova.

Iako, na osnovu rezultata ovog istraživanja, mladi ljudi napuštaju BiH prvenstveno zbog ekonomskih razloga, odnosno zbog potrage za poslom, nemoguće je ovaj segment odvojiti od trenutne političke situacije u BiH, svojevrsne blokade u kojoj se ova zemlja nalazi, kao i činjenice da donosioci odluka ne čine ništa kako bi situaciju poboljšali nego je, naprotiv, pogoršavaju, koristeći još dodatno pojedine medije kao taoce za kreiranje vlastitih ideja i nerealnih pokazatelja izmišljene stvarnosti. Sve dok oni budu imali ovako nemaran odnos prema mladima i brojčanim pokazateljima o njihovom napuštanju BiH, ovaj se trend neće moći zaustaviti, a dugoročno će, dodatno, doprinijeti nemogućnosti napretka i poboljšanja situacije u BiH, u svim segmentima. Jer, ako je budućnost je na mladima, onda za BiH bez mladih nema ni budućnosti.

REFERENCE

1. Anketa o radnoj snazi, Demografija i socijalne statistike, Agencija za statistiku BiH, juli 2017.
2. Bosna i Hercegovina u brojevima 2016, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo 2016.
3. Hassner, P., 'Georg W.F. Hegel' u Strauss, Leo i Cropsey, Joseph (2006) Savremena politička filozofija, Zagreb: Golden marketing
4. Hrnjić Kuduzović, Z., (2016) *Informisanje internetske generacije*, Tešanj
5. Mayer, T., (2003) *MEDIOKRACIJA Medijska kolonizacija politike*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
6. McNair, B., (2003) *Uvod u političku komunikaciju*, Fakultet političkih znanosti Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
7. Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2016. godinu, Ministarstvo sigurnosti BiH, Sarajevo, april 2017.
8. Polić, M., (1993) *K filozofiji odgoja*, Institut za pedagogijska istraživanja i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
9. Street, J., (2003) *Masovni mediji, politika i demokracija*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Web stranice (pristupljeno u julu 2017.)

1. Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, dostupno na: http://www.mladi.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=34
2. Aljazeera Balkans, dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/mladi-masovno-napustaju-bih>
3. FBiH Ministarstvo kulture i sporta, <https://www.fmks.gov.ba/saopcenja-za-javnost/531-federalna-strategija-prema-mladima-uskoro-pred-vladom-fbih>
4. Skupština Brčko Distrikta, <http://skupstinabd.ba/ba/271-7-redovna-sjednica.html>
5. Bijela kuga u BiH: Gdje nema perspektive, nema ni ljudi, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/bijela-kuga-u-bih-gdje-nema-perspektive-nema-ni-ljudi/27214364.html>, pristupljeno 19.07.2017

Impressum:

Autorice publikacije: Medina Mujić i Lajla Zaimović Kurtović

Izdavač: Centar za izborne studije, Sarajevo

Za izdavača: Adnan Huskić,
predsjednik Centra za izborne studije

Dizajn i DTP: Sanja Vrzić

Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Juli 2017.

Centar za izborne studije (CIS) je nevladina organizacija osnovana sa ciljem da analizira izborne procese u Bosni i Hercegovini u svim njihovim fazama i time ih, kroz istraživačke i zagovaračke aktivnosti, približi građanima i građankama BiH, doprinese poboljšanju kvalitete i transparentnosti izbornog procesa u našoj zemlji, kao i povećanju izlaznosti građana na izbore. Osnovan je od strane grupe aktivista, analitičara i eksperata, sa godinama značajnog iskustva u oblastima političkih analiza, GOTV kampanja, kao i projekata medijskog monitoringa predizbornih kampanja.